

UŽÍVÁNÍ HORMONÁLNÍ ANTIKONCEPCE U DOSPÍVAJÍCÍCH DÍVEK V OLOMOUCKÉM REGIONU

Use hormonal contraceptive among teenage girls in the Olomouc region

Jitka Tomanová¹, Miroslav Kopecký²,
Kateřina Kikalová¹, Petr Zemánek¹,
Jiří Charamza², Milada Bezděková¹

¹Katedra antropologie a zdravotvědy, Pedagogická fakulta,
Univerzita Palackého v Olomouci, Česká republika

²Ústav pro studium odborných předmětů a praktických
dovedností, Fakulta zdravotnických věd,
Univerzita Palackého v Olomouci, Česká republika

Abstract

Hormonal contraceptives are among the most widely used and most reliable contraceptive methods and become an integral part of the lives of modern women. Is it safe protection against pregnancy. As a result, the introduction of a mass spread of hormonal contraception has enabled women to live a different life. *Aim of the research:* The objective was to investigate the use of hormonal contraception among girls in the. *The sample and Methods:* We were collected data from girls aged 9–18.99 years. Data were collected using an anonymous questionnaire and interview. *Results:* in all age categories from a total of 1,232 girls surveyed had used hormonal contraception 3.08 % girls, 23.53 % of respondents did not use contraception and 73.38 % did not answer.

Key words: responder, contraception, research

Úvod

Kontracepce patří k základním prostředkům plánovaného rodičovství. Tento termín, pocházející z anglického contraception, bývá v naší literatuře častěji nahrazen termínem antikoncepce. Výzkum hormonální kontracepce, její první klinické zkoušky a zavedení na trh se datuje do padesátých let XX. století, ačkoliv vědecký průkaz zablokování ovulace gestagenem byl publikován již v roce 1937. Plánované rodičovství klade důraz na zdraví a práva partnerů – rodičů, zvyšuje kvalitu života žen. Základním předpokladem plánovaného rodičovství je oboustranný respekt partnerů a jejich odpovědný přístup k sexuálnímu životu. Nutnost plánovaného rodičovství zdůrazňuje i Světová zdravotnická organizace, která uvádí, že až 38 % ze všech těhotenství celosvětově za rok jsou těhotenství nechtěná a přibližně 6 z 10 těchto neplánovaných těhotenství končí umělým ukončením těhotenství (Hrachovec, Belejová, Kilián, & Oborná, 2005).

Antikoncepce je každá metoda zabraňující početí. Je primární prevencí nechtěného otěhotnění, a tedy i porodu nechtěného dítěte, což jsou stavy, které při doslovném pojmání definice zdraví dle WHO lze hodnotit jako nemoc. Snaha zabránit nechtěnému těhotenství je stará jako lidstvo samo a souvisí se zásadním rozdílem sexuality lidí a zvířat. Dostupnost spolehlivé antikoncepce je ukazatelem vyspělosti společnosti a otázkou životního stylu každého jedince. Z reverzibilních metod antikoncepce je nejúčinnější antikoncepce hormonální (HA). Ovlivňuje nejen funkci hypotalamo-hypofýzo-ovariální osy, ale přímo i další hormonálně závislé procesy. To je spojeno s neantikoncepčními efekty hormonální antikoncepce, které jsou důležitým

momentem při volně preparátu pro konkrétní uživatelku (Fait et al., 2005).

Jednou z četných výhod kombinované hormonální antikoncepce je možnost kontroly pravidelnosti děložního krvácení. Zatímco některé ženy trvají na pravidelném měsíčním krvácení, jiné by daly přednost amenoree. Z historického pohledu do dob, kdy ženy rodily větší množství dětí a dlouho kojily, je amenorea dokonce přirozenějším stavem než pravidelná menstruace. Vedle amenorey na přání je množství zdravotních indikací k jejímu nastolení (endometrióza, premenstruační syndrom, hyperandrogenní syndrom, dysmenorea, epilepsie). Jedná se zejména o choroby spojené se zvýšenou krvácivostí a na menstruaci vázané neurologické poruchy (Fait et al., 2005).

Indikací k podání hormonální antikoncepce jsou i tzv. neantikoncepční přínosy. Patří sem:

- redukce poruch menstruačního cyklu (ve smyslu poruch síly a délky krvácení, dysmenorey) a navození slabého, pravidelného menstruačního krvácení nebo amenorey s následným snížením rizika vzniku anémie;
- redukce tvorby ovariálních cyst v důsledku ovlivnění ovulace (folikulogeneze);
- snížení výskytu mimoděložního těhotenství v důsledku ovlivnění ovulace;
- redukce výskytu pánevního zánětu v důsledku zahuštění cervikálního hlenu;
- léčba HAS (hyperandrogenní syndrom), léčba akné, hirsutizmu;
- příznivý sociální dopad (plánované rodičovství, snížení počtu umělých potratů);
- snížení rizika karcinomu ovaria a endometria z důvodu výrazného snížení proliferativní aktivity v obou tkáních při užívání hormonální antikoncepce;
- ochranný vliv na riziko vzniku kolorektálního karcinomu nejspíše prostřednictvím ovlivnění estrogenních receptorů ve střevní sliznici; bylo zjištěno, že ochrana střevní sliznice přetrvává i 20–30 let po vysazení hormonální antikoncepce;
- redukce výskytu děložních myomů u uživatelék hormonální antikoncepce, redukce jejich růstu a redukce klinických projevů myomatózy (Hrušková, 2009).

Hormonální antikoncepce stejně jako každá jiná farmakologická léčba má nežádoucí účinky, které vyplývají z užívání hormonů a souvisejí s dávkou estrogenů i typem progestinů. Proto je snahou farmaceutických firem v nových preparátech snižovat dávku estrogenů a uvádět na trh nové typy progestinů. Některé nežádoucí účinky vyvolávají spíše jakýsi diskomfort než stav ohrožující zdraví. Jedná se o bolesti hlavy, napětí prsou, pocit nafouknutého břicha, nepravidelnost menstruačního cyklu, změny nálady a váhový přírůstek. Existují ale i závažná rizika, která souvisí s užíváním hormonální antikoncepce – tromboembolické onemocnění, riziko vzniku cévní mozkové příhody a infarktu myokardu, riziko vzniku karcinomu prsu apod. (Hrušková, 2009).

Cíl

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit užívání hormonální antikoncepce u dívek v Olomouckém kraji.

Metodika

Ke sběru dat byla použita anonymní anketa, která byla respondentkami vyplněna a rozhovor. Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 1232 dívek. Cílem rozhovoru bylo objasnit kladené otázky a zjistit důvody užívání antikoncepce. Primární snahou výzkumného týmu bylo zjistit nástup menarche a průběh menstruace u dospívajících dívek. Problematika antikoncepce byla přidána po té, co se dívky v rámci nepravidelného cyklu začaly zmiňovat i o užívání hormonální antikoncepce.

Charakteristika respondentek:

- Dívky ve věku 9–18,99 let.
- Respondenty z města i vesnice v Moravskoslezském regionu.
- Dívky, u nichž zákonní zástupci dali souhlas s výzkumným měřením.

Výzkumné šetření probíhalo v letech 2013–2014 v náhodně vybraných školách převážně základních a středních školách. Výzkumné šetření se uskutečnilo v rámci projektu Epidemie obezity-společný problém: předávání znalostí, vzdělávání, prevence pod registračním číslem PL.3.22/2.3.00/11.02576.

Výsledky

Výsledky výzkumného šetření jsou naznačeny v tabulce 1.

Z tabulky vyplývá, že hormonální antikoncepci začínají užívat dívky od 14 let věku. Ve věku 9–13 let ani jedna dívka nevedla, že hormonální antikoncepci užívá. Ve věkové skupině 18letých dívek užívalo hormonální antikoncepci celkem 1,38 % dívek. Ani jedna dívka ve věku 18 let nevedla, že antikoncepci neužívá. 92 % dívek na otázku zda antikoncepci užívá, odpověď nevedlo. Celkem ve všech věkových kategoriích z celkového počtu 1232 oslovených dívek užívalo hormonální antikoncepci 3,08 % dívek, 23,53 % respondentek antikoncepci neužívalo a 73,38 % odpověď nevedlo.

Při doplňujícím rozhovoru a pozorování bylo zjištěno následující:

- dívky ve věku 14–16 let užívaly antikoncepci nejčastěji z důvodů jiných než antikoncepčních;
- dívky v rozmezí 17–18 let preferovaly užívání hormonální antikoncepce více z důvodu antikoncepčního než jiných důvodů;
- velká stydlivost mladších dívek hovořit o užívání antikoncepce (ale i menarche a menstruaci).

Diskuze

Autoři Hrachovec, Belejová, Kilián a Oborná (2005) uvádí, že v současnosti se odhaduje, že metodu hormonální kontracepce používá celosvětově přes 200 milionů žen. Její rozšíření v České republice je hlavním důvodem poklesu počtu umělých ukončení těhotenství.

Godeau, Gabhainn, Vignes, Ross a Boyce (2008) publikovali, že regulace plodnosti a prevence těhotenství patří mezi hlavní problémy péče o zdraví ve 21. století. Nechtěné těhotenství a pohlavně přenosné infekce jsou hlavními důsledky sexuálního rizikového chování u dospívajících. Včasná sexuální aktivita, a to zejména pokud souvisí s nepravdělným použitím nebo nepoužíváním antikoncepce vůbec, může mít za následek vážné krátkodobé či dlouhodobé zdravotní problémy.

Výše uvedení autoři prováděli výzkumné dotazníkové šetření ohledně používání hormonální antikoncepce u dívek ve věku 15 let, které měly sexuální zkušenosti. Výzkumný vzorek

zahrnoval 33 943 studentek ze 24 zemí světa. Ze závěrů výzkumu vyplývají následující informace: mladí lidé v západní a severní Evropě více užívají hormonální antikoncepce, než dospívající v jižní a východní Evropě. Žádná země z centrální a východní Evropy kromě Makedonie neměla vysokých počet dospívajících, kteří by používali účinnou antikoncepci. Z celkového počtu 82,3 % sexuálně aktivních dospívajících udávali, že buď oni sami, nebo jejich partneři používají ochranu před těhotenství – kondom nebo hormonální antikoncepci. Následující výzkumné šetření autorů Franzetta, Terry-Humen, Manlove a Ikramullah (2006) se zaměřuje na trendy a charakteristiky u dospívajících v užívání antikoncepce ve Spojených státech, včetně použití antikoncepce při prvním sexuálním styku. U hormonálních metod, zejména těch, které jsou déle působící (jako jsou injekční přípravky a implantáty), pokud jsou u dívek a žen vhodné k použití, bylo zjištěno, že jsou nejvíce účinné antikoncepční metody v prevenci těhotenství. Ve věku 15–19 let užívalo hormonální antikoncepci 5 % oslovených amerických dospívajících dívek. V roce 1997 byl počet dívek užívajících hormonální antikoncepci (HA) 7 % a v roce 1992 to bylo 8 % oslovených dívek. Žádnou antikoncepci v roce 2002 nepoužívalo 25 % oslovených dívek, v roce 1997 to bylo 24 % dívek a v roce 1992 tuto odpověď uvedlo celkem 29 % respondentek. V naší výzkumné studii užívala pouze jedna dívka ve věku 15 let hormonální antikoncepci (0,08 %). Williamson, Parkes, Wight, Petticrew a Hart (2009) informovali, že zvyšování metod moderní antikoncepce uvádí v život propagátoři nejen v Evropě, ale také mimo ni. Intervence by se měla zaměřit na boj proti negativnímu vnímání moderních antikoncepčních metod a dvojí role kondomů – jako antikoncepční metoda a prevence sexuálně přenosných chorob. V rozvojových zemích je mateřská úmrtnost vysoká. Případá na ni 440 úmrtí na 100 000 živě narozených dětí. Dle statistik jedna ze tří žen udává narození potomka před dosažením věku 20 let a komplikace spojené s těhotenstvím jsou zvláště vysoké v této skupině. Studie realizované v letech 1970–2006 v rozvojových zemích na africkém kontinentu ukázaly, že mladé dívky mají obavy plynoucí z vedlejších účinků hormonální antikoncepce, zejména vynechání menstruačního krvácení je pro ně nepřijatelné. Rovněž udávaly strach z neplodnosti, a to v tom smyslu, že pokud se provdají a užívají HA, tak budou v manželství neplodné. S těmito názory jsme se u našich respondentek nesetkali.

Autoři Kikalová, Kopecký, Tomanová a Charamza (2014) se nejen problematikou HA zabývali u dívek studujících v Olomouci. Ve sledovaném souboru 544 respondentů (460 žen) ve věku 19–24 let byly zjištěny následující výsledky ohledně postojů k HA. HA považuje za vhodný a přijatelný způsob ochrany před nežádoucím početím 78,0 % žen. Volba antikoncepce je u 52,39 % žen výsledkem samostatného rozhodování. Dále respondentky uváděly negativní zkušenosti s užíváním HA – nárůst tělesné hmotnosti (31,5 %), změny nálad či depre-

Tabulka 1. Užívání hormonální antikoncepce u dívek

Věk dle WHO	Užívání antikoncepce		Neužívání antikoncepce		Nevedlo		Celkem	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)	n	(%)
9–9,99	0,00	0,00	0,00	0,00	149,00	12,09	149,00	12,09
10–10,99	0,00	0,00	3,00	0,24	150,00	12,18	153,00	12,42
11–11,99	0,00	0,00	13,00	1,06	145,00	11,77	158,00	12,82
12–12,99	0,00	0,00	55,00	4,46	120,00	9,74	175,00	14,20
13–13,99	0,00	0,00	69,00	5,60	81,00	6,57	150,00	12,18
14–14,99	1,00	0,08	98,00	7,95	58,00	4,71	157,00	12,74
15–15,99	1,00	0,08	51,00	4,14	57,00	4,63	109,00	8,85
16–16,99	7,00	0,57	1,00	0,08	57,00	4,63	65,00	5,28
17–17,99	12,00	0,97	0,00	0,00	51,00	4,14	63,00	5,11
18–18,99	17,00	1,38	0,00	0,00	36,00	2,92	53,00	4,30
Celkem	38,00	3,08	290,00	23,53	904,00	73,38	1232,00	100,00

Poznámka: WHO – Světová zdravotnická organizace, n = četnost

sivní stavy (15,3 %) a pokles libida (7,3 %). Zajímavé bylo také zjištění, že 5,87 % mladých žen nepoužívá HA na základě předchozí zkušenosti.

K následujícím závěrům dospěli autoři Šulová, Fait a Weiss (2011): na otázku jakou antikoncepci nejčastěji používáš, většína dotazovaných dívek na středních školách, a to 63 % odpověděla, že používá hormonální antikoncepci. Je velmi zajímavé, že v odpovědích na tuto otevřenou otázku se často objevovali konkrétní značky hormonální antikoncepce. To navozuje myšlenku, že pro některé adolescenty slovo antikoncepce znamená hormonální antikoncepce. Žádnou antikoncepci nepoužívá 19 % dotazovaných.

Cílem jiného výzkumu od autorů Gregorová, Weiss, Cibula a Unzeitig (2010), který proběhl v roce 2007 u 1011 českých žen od věku 15 let, bylo mimo jiné zjistit názory žen na moderní antikoncepci. Jak z výsledků vyplynulo, naprostá většina českých žen (byť se se však jednalo o ženy ve věku 15–50 let) považuje moderní antikoncepci za přirozenou součást života ženy a za metodu plánování rodiny. V našem průzkumném šetření byla zářející ta skutečnost, že celkem 73,38 % z celkového počtu 1232 oslovených dívek svou odpověď neuvodilo. Je na místě si položit otázku proč tomu tak bylo? Hrál roli stud? Neochota odpovídat? Strach? Na tyto, ale i další otázky by jistě bylo žádoucí udělat výzkumné šetření o daleko větším rozsahu týkající se antikoncepčního chování u dívek.

Závěr

Hormonální antikoncepce je spolehlivou metodou plánovaného rodičovství. Její dostupnost je ukazatelem vyspělosti společnosti a její užívání součástí životního stylu ženy. Široké spektrum moderních hormonálních antikoncepčních přípravků umožňuje individuální přístup při preskripci s využitím nekontracepčních vlastností daného preparátu. Při dodržení základních pravidel podávání a kontraindikací přínosy jednoznačně převažují nad riziky jejich podávání.

V naší prováděné studii bylo zjištěno, že hormonální antikoncepci začínají užívat dívky ve věku 14 let. Se stoupajícím věkem se zvyšuje počet uživatelů hormonální antikoncepce – v 16 letech užívá HA 0,57 % dívek, v 17 letech užívá HA 0,97 % a v 18 letech užívá HA 1,38 % dívek. Dívky ve věku 14–16 let užívají antikoncepci především z důvodů zdravotních a starší dívky především z důvodů antikoncepčních.

Poděkování

Poděkování náleží především kolegům z řešitelského týmu projektu *Epidemie obezity-společný problém: předávání znalostí, vzdělávání, prevence pod registračním číslem PL.3.22/2.3.00/11.02576*, dále studentům PdF UP v Olomouci a v neposlední řadě rovněž ředitelům škol za umožnění uskutečnit výzkumné šetření a ochotu respondentek vyjadřovat se ke kladeným otázkám.

Souhrn

Úvod: Hormonální antikoncepce patří k nejpoužívanějším a nejspolehlivějším kontracepčním metodám a stala se nedílnou součástí života moderní ženy. Je to bezpečná ochrana před těhotenstvím. Ve svém důsledku zavedení a masové rozšíření hormonální antikoncepce umožnilo žít ženám jiný život. *Cíl výzkumného šetření:* Cílem bylo zjistit užívání hormonální antikoncepce u dívek v Olomouckém kraji. *Zkoumaný soubor a metody:* Celkem byly zjišťovány údaje dívek ve věku 9–18,99 let. Ke sběru dat byl použit anonymní dotazník a rozhovor. *Výsledky:* Celkem ve všech věkových kategoriích z celkového počtu 1232 oslovených dívek užívalo hormonální antikoncepci 3,08 % dívek, 23,53 % respondentek antikoncepci neužívalo a 73,38 % odpověď neuvodilo.

Klíčová slova: respondentky, antikoncepce, výzkum

Literatura

- Fait, T., Nouzová K., Sýkorová P., Fanta M., Vrablík, M., & Skřenková, J. (2005). Přínosy a rizika moderní kombinované hormonální antikoncepce. *Časopis lékařů českých*, 144(4), 238–244.
- Franzetta, K., Terry-Human, E., Manlove, J., & Ikramullah, E. (2006). Trends and Recent Estimates: Contraceptive Use Among U. S. Teens. *Child Trends Research Brief*, 4, 1–7.
- Godeau, E., Gabhainn, S. N., Vignes, C., Ross, J., Boyce, W., & Todd, J. (2008). Contraceptive Use by 15-Year-Old Students at Their Last Sexual Intercourse. *Pediatric Adolescent Medicine*, 162(1), 66–73.
- Gregorová, P., Weiss, P., Cibula, D., & Unzeitig, V. (2010). Antikoncepční chování českých žen: Výsledky národního výzkumu. *Česká gynekologie*, 75(2), 141–148.
- Hrachovec, P., Belejová, M., Kilián, T., & Oborná, I. (2005). Hormonální kontracepce. *Klinická farmakologie*, 19, 221–224.
- Hrušková, H. (2009). Hormonální antikoncepce – novinky, přínosy, rizika, nové preparáty. *Interní medicína*, 11(12), 569–572.
- Kikalová, K., Kopecký, M., Tomanová, J., & Charamza, J. (2014). Vybrané aspekty sexuálního chování a užívání antikoncepčních metod u studentů Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. *Hygiena*, 59(3), 104–109.
- Szarewská, A., & Guillebaud, J. (1996). *Antikoncepce*. Praha: Victoria Publishing.
- Šulová, L., Fait, T., & Weiss, P. (2011). *Výchova k sexuální reprodukčnímu zdraví*. Praha: MAXDORF.
- Williamson, L. M., Parkes, A., Wight, A., Petticrew, M., & Hart, G. J. (2009). Limits to modern contraceptive use among young women in developing countries: a systematic review of qualitative research. *Reproductive Health*, 6(3), 1–12.

Tomanová, J., Kopecký, M., Kikalová, K., Zemánek, P., Charamza, J., & Bezděková, M. (2014). Užívání hormonální antikoncepce u dospívajících dívek v olomouckém regionu. *Česká antropologie*, 64(supplementum), 29–31.